

MONOGRAFIE:

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

Recenzent:

Kristýna Bernášková, INESAN, s.r.o., Heřmanova 22, 170 00 Praha 7

Úvod

Kvalitativní výzkum je v současné době využíván v celé řadě oborů, a to zvláště v případech, kdy jde o zkoumání toho, jak jednotliví lidé chápou a interpretují svět. Díky tomu může být velmi přínosný například při zkoumání života lidí, společenských procesů i chodu organizací. Již čtvrté vydání knihy Jana Hendla poskytuje čtenářům rozsáhlý přehled základních metod kvalitativního výzkumu. Na více než 400 stranách se autor systematicky věnuje jednotlivým aspektům kvalitativního výzkumu, od filozofického zakotvení, přes plánování výzkumu až po vyhodnocení a interpretaci. Kniha se také do značné míry věnuje evaluačnímu výzkumu a smíšeným výzkumným strategiím a nechybí ani hodnocení kvality výzkumu. Kniha je určena odborným pracovníkům a studentům v sociálních oborech, pedagogice, psychologii, tělovýchově či sociologii, ale také evaluaátorům a výzkumníkům zaměřujících se na evaluace.

První vydání této knihy vyšlo již v roce 1997 a získalo si své pevné místo mezi texty, zabývajícími se touto problematikou. Od prvního vydání prošla kniha řadou rozšíření a doplnění. Struktura posledního vydání je velice podobná třetímu vydání z roku 2005. Navíc přibyla kapitola věnující se tematické analýze dat a řada dalších témat je podrobněji rozpracovaná a doplněná. Kniha je rozšířena i o některé příklady a tabulky.

Obsah knihy

Kniha zpracovává velmi široké množství témat, která se váží ke kvalitativnímu výzkumu. Celá kniha je uvedena poměrně rozsáhlým pojednáním o „válce paradigmat“ mezi zastánci kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Následuje čtrnáct kapitol, které se zabývají různými aspekty kvalitativního výzkumu a které jsou vždy pro vysvětlení doplněné o příklady z konkrétních výzkumů z různých oblastí. V první kapitole autor

popisuje základní fáze výzkumného procesu a vymezuje klíčové pojmy, jako je věda, teorie a metodologie. Definuje také některé základní pojmy, které jsou nezbytné pro další práci s knihou. Na to navazuje druhá kapitola, která se zabývá rozdíly mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem, především v otázkách výzkumné strategie, charakteru dat a celkových cílů výzkumu. Autor také ukazuje přednosti a limity jednotlivých přístupů a možnosti jejich kombinace. Třetí kapitola uvádí stručný historický exkurz, a to jak ze světa, tak z českého prostředí. Na to navazuje představení jednotlivých filosofických a teoretických tradic. Stručně jsou představeny hermeneutika, fenomenologie, chicagská sociologická škola, frankfurtská škola, konstruktivismus a subtilní realismus, přičemž autor zmiňuje principy a koncepty relevantní pro vývoj kvalitativního výzkumu.

V dalších kapitolách se autor věnuje už samotnému výzkumnému procesu. Tento proces začíná volbou konkrétního přístupu k výzkumu. Tyto přístupy jsou popsány ve čtvrté kapitole. Mimo čtyř hlavních přístupů, tedy případové studie, etnografického přístupu, zakotvené teorie a fenomenologie, zmiňuje autor navíc historický výzkum, akční a kritický výzkum a výzkum dokumentů, který by však měl mít své místo spíše mezi jednotlivými metodami sběru dat.

U každého z těchto přístupů je kromě popisů uvedeno i několik příkladů z praxe. S hlavními výzkumnými přístupy pracuje do určité míry i v páté až deváté kapitole, které se věnují samotnému průběhu výzkumu od přípravy výzkumného záměru a plánu výzkumu, řešení otázky kvality a etiky výzkumu, přes vypracování projektu, výběru metody sběru dat, až po kódování a zobrazování získaných dat a metody vyhodnocování a interpretace. Jednotlivé kroky jsou doplněny radami pro výzkumníky, týkajícími se některých situací, se kterými se výzkumník může v průběhu výzkumu setkat (např. potenciální chyby při sběru dat apod.).

Devátá kapitola se blíže zabývá smíšeným výzkumem, konkrétně dvěma typy smíšených přístupů, a to výzkumem na základě smíšených modelů a výzkumem na základě smíšených metod. Autor nastiňuje i potenciální výhody a nevýhody smíšeného přístupu. Dále se autor věnuje tématu evaluačního výzkumu. Nejprve je tento druh výzkumu stručně definován, dále jsou pak uvedeny základní modely evaluačního výzkumu, tedy sumativní a formativní evaluace, a je nastíněn průběh evaluačního procesu

podle jednotlivých autorů, kteří se evaluací zabývali. V této kapitole autor stručně navazuje popisem smíšených přístupů k evaluaci na „válku paradigmát“ z úvodu knihy. Kapitola je na závěr doplněna o rozsáhlý komentovaný příklad kvalitativní evaluace.

Jedenáctá kapitola zachycuje postupy pro vytvoření výzkumné zprávy, na její strukturu a náležitosti. Podkapitoly se pak blíže zaměřují na různé alternativy sestavování zprávy podle jednotlivých přístupů, které byly popsány ve čtvrté kapitole. K těmto přístupům je doplněn evaluační a smíšený výzkum. V závěru knihy se Hendl věnuje hodnocení kvality výzkumu, a to nejen pomocí kritérií validity a reliability, ale i podle dalších aspektů, jakými jsou například konzistence a neutralita zjištěných výsledků. Poslední kapitola se zabývá informačními technologiemi a organizováním, zpracováním a hledáním informací v souvislosti s kvalitativním výzkumem. Velmi praktický může být pro čtenáře seznam odkazů na on-line databáze a další české a slovenské tituly s podobnou tematikou.

Přínosy a nedostatky publikace

Autor přistupuje k problematice kvalitativního výzkumu velice komplexně a zahrnuje kromě popisu samotného výzkumného procesu i filosofické koncepty a kritéria hodnocení kvality výzkumu. Také věnuje značný prostor smíšeným přístupům a evaluačnímu výzkumu. Díky tomu je tato kniha vhodná nejen pro výzkumníky, kteří připravují vlastní výzkum, ale i pro odborníky, kteří mají hodnotit například kvalitu a ucelenou formu výzkumů. Velký rozsah témat má však i určitá úskalí. Některá témata jsou zmíněna jen velmi stručně a obecně a ne vždy je patrná jejich návaznost na ostatní části knihy. Určité části knihy proto působí spíše jako přehled přístupů jiných autorů či jako učebnice.

Oproti minulým vydáním je řada témat v knize aktualizována a doplněna. Drobným nedostatkem je, že některá témata, konkrétně historie a využití informačních technologií, nijak rozšířena ani doplněna oproti minulému vydání nejsou.

Knihy může sloužit jako velice dobrý základ pro orientaci ve zkoumané problematice, není však dostačující například pro návrh vlastního výzkumu. Autor nedostatečně propojuje jednotlivé fáze výzkumu a některé kroky, například stanovení výzkumných otázek, nejsou dostatečně popsány. V tomto případě by mohly být vhodnější jiné publikace na českém trhu, které se podrobněji zabývají jednotlivými metodickými kroky.

Velmi přínosné pro pochopení problematiky je velké množství příkladů, kterými autor ilustruje probíraná témata. Příklady jsou ve většině případů vhodně zvolené a komentované. Poněkud překvapivá je skutečnost, že žádný z uvedených příkladů nevychází z autorovy vlastní praxe. Práce s převzatými a „slavnými“ výzkumy má sice výhodu určité validity, na druhou stranu však v některých částech působí poněkud stroze.

Co se týká grafického zpracování, je text členěn velice přehledně s hojným využitím různých tabulek a schémat. Použité příklady jsou jasně graficky vymezeny a díky rejstříku příkladů na začátku knihy jsou snadno dohledatelné. V knize najdeme několik ilustrací, které vtipným způsobem doplňují text. Vzhledem k tomu, že autor často odkazuje na další literaturu ke studiu a cituje z různých zdrojů, by bylo přínosné, kdyby shrnutí této literatury bylo na konci jednotlivých kapitol a ne až na konci celé knihy.

Závěrem

Publikace Kvalitativní výzkum představuje především přehled základních přístupů a metod kvalitativního výzkumu. Kniha je vhodná především pro čtenáře, kteří teprve sbírají zkušenosti v oblasti kvalitativního výzkumu. Kvůli širokému tematickému záběru nejsou jednotlivá témata rozpracována příliš do hloubky, ale autor často odkazuje na další díla, která se danou problematikou zabývají. Kniha tak může působit jako určitá encyklopedie kvalitativního výzkumu, na základě které se čtenář může rozhodnout, který přístup zvolí, a navázat četbou konkrétnějších textů. Pokud by čtenář plánoval konkrétní kvalitativní výzkum, text mu usnadní orientaci v přístupech ke kvalitativnímu výzkumu a nastíní možný průběh výzkumu. Pro realizaci výzkumu samotného však tyto informace pravděpodobně nebudou dostatečné. Kniha může být v určitých ohledech přínosná i pro evaluátory. Část knihy věnovaná evaluačnímu výzkumu poslouží dobře jako text pro základní orientaci v evaluačních přístupech, autor se však nezabývá evaluačním procesem jako takovým.

O autorovi

Prof. RNDr. J. Hendl, CSc., je přední odborník v oblasti metodologie vědy a zpracování dat. Zabývá se kvantitativními i kvalitativními metodami v oblasti sociálních a biomedicínských věd, meta-analýzou, kinatropologií. Přednáší na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Je autorem mnoha odborných článků a několika knih.